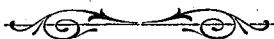

Časopis

za

zgodovino in narodopisje.

Izdaje

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

12. LETNIK.

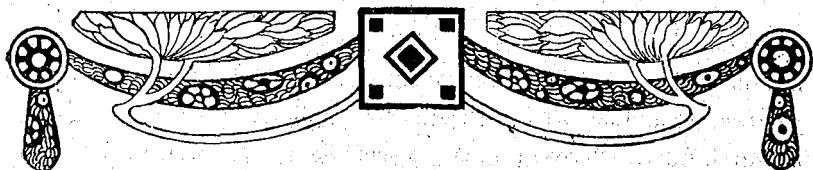
Uredil

Anton Kaspert.

Per. II 50/12

MARIBOR, 1915.

Tisk tiskarne sv. Cirila.

Freisingensia.

Doneski k razlagi jezika brižinskih spomenikov od vseuč. profesorja dr. R. Nachtigalla.¹

I. V uzmazi — v uzmaztue.

V besednem, žalibog maloobsežnem zakladu t. zv. brižinskih spomenikov, kakor znano, najstarejšega spomenika slovanskega jezika, ob enem tudi najstarejšega slovanskega spomenika, pisanega z latinico (X.—XI. stol.), ste dve besedi še vedno nejasni, ali bolje rečeno, je njuna skupna korenska podlaga v kljub različnim poskusom še nerazložena. Ti dve besedi sta v uzmazi v prvem (I 15) in v uzmaztue v tretjem (III 36) spomeniku. Pomen se da določiti iz konteksta in primerjanja z drugimi podobnimi spovednimi molitvami. Dotični mesti se glasita v brižinskih spomenikih: I 15. Bože milostivi, primi moju izpoved mojih grehov, ježe jesem stvoril zla . . . ili v nepravdnej rote, ili lži, ili tatbe, ili zavisti, ili „v uzmazi, ili v ziniſtve“ . . . in III 36. Bogu vsemogočemu izpovede vse moje grehe . . . ježe jesem vede stvoril ili nevede . . . v spitnih rotah, v lžnih rečih, v tatbinah, „v zniciftve“, v lakomstve, v lihojedeni, v lihopiti, „v uzmaztve“ i vsem lihodjani. Med obema navedenima mestoma je brez dvoma očitvidna notranja zveza, posebno izrazito pa je prvo mesto s sledečim za „v uzmazi“ „v ziniſtve“, kar najbolje odgovarja raznim drugim spovednim obrazcem. Tako se glasi v latinski formuli IX. stol.: „quod furavi, quod fornicavi, quod adulteravi.“ Staro-

¹ V prvem članku podana razlaga sega že nekaj let nazaj, ko sem še na Dunaju bral s slušateljki Koljcova (gl. v razpravi), objavlja pa se sedaj skupno z drugim, ker se mi je baviti sedaj v Gradcu s slušateljki z brižinskimi spomeniki.

cerkvenoslovanski glagolski molitvenik, t. zv. euchologium sinaiticum (izd. L. Geitler, Zagreb 1882), ki se dotika po svojem prvotno skupnem viru z brižinskimi spomeniki, ima na prvem mestu l. 68 a: **Исповѣдаѣ съ прѣвое Богоу вседръжителю и тебе отче всѣхъ величїиныхъ моихъ грѣхъ, ѡже . . . съгрѣшихъ . . . лихоу единому и пїенїемъ, присно впадаю въ бл҃ды и прѣлюбоуданїе . . . въ татѣбїи . . .**, a na drugem l. 72 a: **Госноди боже всемогїи, тебе бѣдѣ азѣ исповѣдеи всѣхъ моихъ грѣхъ . . . ѡже азѣ съвѣди съгрѣшихъ, либо не съвѣди . . . лихо влатѣти и лѣжа и къ помышленїи (и) неправеднѣ поустоши и бл҃ди . . .**¹

Poslednja molitev iz evhologija je prevod starovisokonemške t. zv. sveto-emmeramske spovedne molitve, ki piše za **бл҃ди „hūrōno“** (prim. Vondrák, Archiv für slav. Philologie XVI in izdajo Frisinské památky). Tudi v neki homiliji učenca slovanskih apostolov Klementa, s katerega delom je tudi brižinska homilija (II. spomenik) v neki zvezi (prim. Vondrák, Studie z oboru církevněslovanského písemnictví. V Praze 1903 v „Rozpravah“ češke akademije), se nahaja prvemu mestu v evhologiju podobno **въ бл҃ды и прѣлюбоуданїе**. Zanimivo je, da sledita isti besedi še v hrvaškem prevodu Trubarjevih Artikuli (1562) — bludu, preljubodejstvu — za Trubarjevo — šuštvu, prešuštvu. Po vsem rečenem ne more biti torej dvoma, da odgovarja „v uzmazi“ in „v uzmaztue“ stcksl. **бл҃дѣ** f. ali **бл҃дѣ** m., lat. fornicatio, nem. Hurerei, sloven. v obče pohotnost, ali kakor se je enkrat govorilo, šuštvu. Druga beseda brižinskih spomenikov „v ziniſtve“ ali „v zniciftve“ bi bila stcksl. **прѣлюбоуданїе**, lat. adulterium, nem. Ehebruch, sloven. denašnje prešeštvo (prim. Pleteršnikov slovar) ali starejše prešuštvu; o čemer hočemo še pozneje dalje govoriti. Pravilno razlago zadnje brižinske besede je podal ruski filolog Sreznevskij (gl. še doli) kot ***сѣинчѣство**, rus. соблазненїе „Verfüh-

¹ Geitler ima za **неправеднѣ** vejico brez (и). Goranja varijanta se naslanja na stvnem. original: **meinsuertō enti luginō, kiridōno enti unrehterō vizusheitō, hūrōno . . .** (Vondrák, Fris. pam. 15).

rung“ (prim. съничити въ страсти pronum esse, жена съничава γυνή ἐταρριζομένη v Antiohovich pandektih XI. stol. in dr.). Pridevnik sničav pozna po Pleteršniku še danes slovenščina v drugem prenesenem pomenu „neugierig“, „vorwitzig“. Toda ta beseda, njena etimologija in kako jo je treba brati v brižinskih spomenikih, nas tukaj dalje ne zanima, ko se nam gre predvsem za razlago prvih dveh.

Dosedanje razlage besed „v uzmazi“ in „v uzmaztue“ so zlasti tri ter so objavljene v dosedanjih treh glavnih izdajah brižinskih spomenikov Köppena-Vostokova, Kopitarja in Vondráka. Prvi polni izdaji, ki je izšla l. 1827. v Petrogradu v P. J. Köppena Сборникъ словенскихъ памятниковъ, находящихся внѣ Россіи, je dodal znameniti ruski filolog A. H. Vostokov jezikovne opazke, ki jih je pozneje ponatisnil že gori omenjeni J. Sreznevskij v Филологическія наблюденія А. Х. Востокова (Petrograd 1865). V teh opazkah sprejema Vostokov Kopitarjev prevod obeh besed „intemperantia“ (v Wiener Jahrbücher 1822) ter skuša razlagati besedi iz korena smak, radi česar opozarja na znani Lindejev poljski besednjak pod besedo „smak“, nem. „Geschmack“ in na slov. besedo žmah (prim. še češ. šmak). Navedene tujke izvaja Miklošič iz stvnem. smac. Ne glede na grafične in formalne težkoče ni razlaga že zaradi pomena besede sprejemljiva, kakor smo videli gori. Opravičeno dvomljiva pa bi bila tudi starost tujke v slovenščini. Druga razlaga poteka od našega Kopitarja v njegovem za svojo dobo slavnem delu Glagolita Clozianus (Vindobonae 1836), kjer so izdani in z opazkami opremljeni tudi brižinski spomeniki. Na str. XLIII. pravi Kopitar: „l. 15 uzmazie, n. accipimus pro peregrina voce, facta e phrasi germanica: ūz der māze, extra modum, τὸ ἔμμετρον, Cf. III. 36. uzmaztvo, n.“. V dodanem latinskem prevodu spomenikov rabi že omenjeno „intemperantia“. Toda čeprav beremo že pri Trubarju in Krelju „nezmasen“ v pomenu nezmeren, se vpira tudi tej razlagi ne le pričakovani dokazani pomen, temveč tudi neverjetnost tvorbe in nahajanja take vrste germanizma za rano dobo X. stol., ne glede še na

težkoče, izviraajoče iz pisave brižinskih spomenikov, kažejoče na pristno domačo besedno tvoritev. Nazadnje se je lotil tega vprašanja Vondrák v svoji novi kritični izdaji brižinskih spomenikov (Frisinské památky. V Praze 1896), kateri so pridejani tudi snimki z rokopisa, za kar moramo Vondráku izreči posebno hvalo kakor tudi za razjasnjenje zvez brižinskih spomenikov s steksl. in stvnem. spomeniki. Glede besed je Vondrák sicer iz že navedenih razlogov mnenja, da pomenita „fornicatio“, ali razlaga ju iz steksl. *сѣмѣчѣти* „coire“, „concum-bere“, torej kot směs, směstvo (v indeksu), kjer bi bil *a* zamenil *ě* pod vplivom Kopitarjevega germanizma. Ta domneva se zdi precej prisiljena ter je malo prepričevalna, dà, po vsem rečenem celo zelo neverjetna. Sicer pa s samo kritiko še ni nič opravljeno, dokler se ne najde prava razlaga, ki z evidenco odgovarja vsem bistvenim zahtevam. Taka razlaga pa napravi tudi nadaljno podrobno kritiko prejšnjih nepotrebno. Kar moramo v našem slučaju želeti, je konstatiranje slovanskega korena in odgovarjajočih besed s pričakovanim pomenom. To hočem poskusiti v sledečem, preje pa se moram še ozreti na besedo prešuštvo, ki me je sploh navela, kakor upam, na pravi tir.

Beseda „prěšuštvo-prěšeštvo“ (Pleteršnik) se smatra za samoslovensko ter se tako isto razlaga na različne načine. Za Kopitarjevega časa se je izrekala filološka šala: „6^{tens} du sollst nicht übersechsten“ (Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar, str. 56, Archiv für slav. Philologie V 281). Miklošič je izvajal besedo iz korena *škd* kot „transgressio“. To je podrl p. Škrabec (Cvetje III 4 in IV 6), ki je opozoril na prvotno pisavo *z u*, iz katerega se je po znanem slovenskem glasovnem zakonu razvil reducirani samoglasnik, ki se v navadni pisavi piše *z e* (pr. pès). Sicer pa išče p. Škrabec (Cvetje X.1) v besedi tujko, sestavljenko, podobno nem. Ehebruch, nekako domnevano Bricchiusche ali Brechhusch, gotovo precej prisiljena razlaga. Možnost te razlage je tudi od-pala, ko je L. Pintar (Archiv für slav. Philologie XXVII, str.

315 sl.) navel več slučajev iz Trubarja z šuštvom-prešuštvom, šuštvati-prešuštvati v pomenu „Unkeuschheit-Ehebruch“ itd. Pintar podava tudi novo razlago. Spočetka, pravi, je tudi on mislil na kakšno tujko iz nem. Sucht ali Zucht, slednjič pa se je odločil za izpeljavo iz ш о у т ъ m. „nugator“, t. j. „Flausenmacher“, „Schwadronneur“, po Pintarju „Lapp“, („verliebter Narr“). Meni se tudi ta razlaga ne dopada, ker je od nugare „Possen treiben“, „tändeln“ le precejšen skok do fornicare ali celo adulterare. Z druge strani Pintar sam priznava pri tej izpeljavi za prvotno prešustvo, kakor bogastvo iz bogat-stvo, kar pa ne odgovarja najstarejši pisavi. Škrabec je našel v Trubarjevi postili poleg več ko 20 primerov s š le tri s s, kar mu je pisna ali tisna pomota. Tudi v celi Dalmatinovi bibliji ni zasledil Škrabec niti jednega slučaja s s. Prezreti pa se nikakor ne smejo tudi besedne oblike brez t: prešušnik pri Trubarju, Dalmatinu (navadno), Megiserju in v dolenskem Dictionarium-u iz XVII. stol., prešuški rod pri Trubarju, posebno pa še prešušiti (na prvem mestu), prešušnia in prešušenje pri Gutsmanu v pomenu „ehebrechen“ in „Ehebruch“. Ako pristavlja Pleteršnik k prešušiti znak vprašanja in pravi, da je nezanesljiva beseda, nima zato nobenega povoda, nego kvečjemu nerazumevanje besedinega postanka. Ravno zadnje besede se mi zde v zvezi z nekimi odgovarjajočimi ruskimi važne, vse skupaj pa do polne jasnosti odločilno za razbistrenje etimologije besede prešuštvom.

Nežni ruski lirik K o l j c o v (1809—1842), ki je pel svoje pesni popolnoma v duhu prostega naroda (rojen je bil v stepnem ozemlju v Voronežu), in ki se ni nikdar do konca izobrazil v književnem ruskem jeziku, pravi v pesni: Пора любви:

Ахъ, степь, ты степь зеленая,
 Вы, пташечки пѣвучія,
 Разнѣжили вы дѣвицу,
 Отбили хлѣбъ у мельника!
 У васъ весной присуха есть,
 Сильнѣй присухъ нашептанныхъ...

Присуха pomeni tukaj, da navajam drugega nego sebe, po Ásbóthu (Russische Chrestomathie, Leipzig 1890) „das Anhexen einer Zuneigung für jemand; Liebeszauber“. Po največjem, tudi znanstveno vporabljevem rusko-nemškem besednjaku Pavlovskega (v 3. izd. Riga 1900) znači присушивать, присушать, присушить ne le „ein wenig, bis zu einem gewissen Masse trocknen“, temveč tudi „sich vor Liebe abhärten, grämen lassen“ oziroma „jemandem eine Neigung zu einer Person anhexen, jemanden in Liebe, Zuneigung zu einer Person schwächen lassen“. Присуха ali присушка je po Pavlovskem tedaj tudi „das Anhexen einer Zuneigung für jemanden; die Urheberin (die Ursache) des Kummers, des Schwächens (vor Liebe, Anhänglichkeit), das Zaubermittel zum Anhexen einer Zuneigung, Liebesmittel“. Z ozirom na to mislim ne more biti nobenega dvoma, da je tudi slovensko prešušiti Gutsm. „ehebrechen“, prešušenje Gutsm. „Ehebruch“, prešušnik Trub., Dalm., Meg., Dict. in dalje navadno prešušstvo „Ehebruch“ popolnoma istega izvira. Vsi poznamo navidezno novejši izraz sušica za žalostno bolezen „Auszehrung“, „Schwindsucht“. Š na početku korena mesto s (koren suh-) je ne le lahko razlagati fonetično vsled sledečega -uš- potem asimilacije preko zloga (t. zv. Fernassimilation), temveč je še zlasti mogoč radi tega, ker se je pri rabi besede v tako pregnantnem pomenu najbrže že zdavnaj izgubila notranja psihološka zveza s pojmom „sušenja“. Sicer pa se nahaja v slovenskih narečjih tudi pri besedi suša asimilacijski izgovor šuša (kakor mi je med dr. n. pr. povedal slušatelj iz Nevelj na Gorenjskem). Jednake asimilacije navaja Pintar čviček za cviček, žvižgati za zvižgati itd. (druge jednake primere v slovanskih jezikih prim. n. pr. v Vondrákovi Vergleichende slav. Grammatik I 383 sl.). Ako se nahaja tu in tam bolj redkoma v protestantovski literaturi tudi s za drugi š iz -h-, tedaj ni treba ravno po Škrabcu misliti na „pisno ali tisto pomoto“, temveč zopet na glasoslovno asimilacijo -š(ʰ)st-, kakor imajo n. pr. sedanji ogrski Slovenci prorostvo za obćeslovensko proroštvo iz proročstvo. Take stvari so v jeziku večkrat

nekaki fluidum, pojavljajoč se v izgovoru sedaj tako, sedaj drugače, sicer bi sploh ne mogli razložiti včasih živopisnosti raznih v jeziku se nahajajočih glasovnih dublet. Dodati mi je še morebiti pripomnjo o prefiksu *pre-* v slovenščini. Ruski prefiks *pri-* je popolnoma razumljiv. Tako isto razumljiv pa postane slovenski prefiks *pre-* glede na rabo pri Trubarju šušstvo-prešušstvo. S *pre-* se, kakor znano, izraža neka višja stopnja, pr. čistost-prečistost. Poučno je v tem pogledu eksl. *любоудманне πορνεία* proti *πρῆλυβοудманне πορνεία*. To je torej to isto, kar pri Trubarju šušstvo-prešušstvo (gl. gori). Iz vsega rečenega pa sledi, da je tedaj naše prešušstvo res Gutsmanovo prešušenje, ruski v boljše prvotnem pomenu *присуха*, t. j. notranje pasivno in aktivno živčevno izsušenje vsled tajn, ki se krijejo za fiziološkimi pojavom t. zv. ljubezni, posebno še pretirano prevratne. Nekdanji moj prijatelj, avstrijski dragoman albanec dr. Pekmezi bi mi mogel to potrditi iz skupnega osebnega opazovanja pri nekem znanstveno zelo nadebudnem macedoncu, ki ga je na zapadu skoro da ne požrla zapadna psevdokultura s svojimi senčnimi stranmi. To ve tudi fiziolog-medicinec.

Oborožen s spoznanjem etimologije o prešušstvu se vračam k svoji tukajšnji glavni nalogi nove razlage brižinskih besed „v uz mazi“ in „v uz m az t u e“. Ako slovanski filolog mirno premotri vse možnosti, ki se nudijo iz pisave brižinskih spomenikov, tedaj more po mojem mnenju zlasti obstati pri korenu *smag-*. In v istini ne eksistira samo tak, ampak nahajajo se tudi besedotvoritve iz njega, ki podavajo popolno paralelo k gori opisanim izpeljavam iz korena *suh-*. Da to dokažem, hočem najpreje zasledovati besede z obče slovanskim korenem *smag-* v raznih slovanskih jezikih. Najbližja nam je naša slovenščina. Po *Pleteršniku* pomeni *smágniti* „vor Sehnsucht verschmachten“, *smagljiv* „gierig, voll Verlangen“, *smágati* „rösten“ (posebno lan „den Flachs zum Rösten ausbreiten“), *smága f.* „das Rösten“ in „gebräunte Hautfarbe“ (pač vsled solnca, radi česar ni na mestu vpraševalni znak, kakor bomo videli iz drugih slovanskih jezikov). *Karadžić* in po njem tudi *Iveković-*

Broz poznata samo smàgnuti „dunkel werden“, „obfuscari“ in osmàgnuti „sengen“, „amburo“. Za to pa imajo starejši srbsko-hrvaški leksikografi iz Dalmacije in Istrije glagol smagnuti v pomenu kakor Pleteršnik. Prim. Della Bella (1728) smagnuti „spasimare“, „admodum cupere“, a pod „bramate desiderare“ navaja Palmotića „vîk ne hlêpi, ì nè smàghni“; Voltiggi (Istrijan, 1803) smagnuti „spasimare“, „schmachten“; Stulli (Dubrovničan, 1806) smàgnuti za kojom stvarju „vehementer cupere aliquid“, „perdite aliquid amare“. Pri Mikalji in kajkavskih izdajateljih nisem našel besede. Tudi moj spošt. učitelj g. dvorni svetnik V. Jagić (Kajkavec) mi ni vedel sporočiti kakega izraza za kajkavsko ozemlje. Tako isto se zdi ga nimajo Bolgari (n. pr. besednjaka Gerova in Miladinova). Cerkvena slovenščina ima po Miklošiču (Lexicon palaeoslov.) le смагль „fuscus“, посмагнатиє „adustum“, fuscum esse.“ Pač pa je pogosto nahajati v zapadnih in severo-vzhodnih slovanskih jezikih in to tudi še v drugih izpeljavah in prvotnih pomenih. Najbolje zanimivo je starorusko смага (gl. Срезневскій, Матеріалы для словаря древне-русскаго языка) = 1. огонь, пламя; 2. сухость, жаръ (болъзненное состояніе тѣла, н. пр. на губахъ смага падеть и тѣло всё загорится и въ лицъ огонь явится); посмагъ = сухарь („Zwieback“) in смягнуть = сохнуть. Tako isto je v maloruskem in ukrajinskem jeziku (prim. slovar Grinčenka) смага »сухость губъ, воспалительный налетъ на губахъ отъ жажды и труда«, смагнути »1. жариться на солнцѣ, 2. загорать (отъ солнца), 3. сохнуть, запекаться«, смажити »жарить«, смаглюватий «о беременной женщинѣ съ пятнами на лицѣ.« Iz tega se že vidi zanimajoči naš pomen „notranje žganje in s tem zvezano sušenje“. To isto potrjujejo tudi zapadno slovanski jeziki, pri čemer dela češčina most, kakor v mnogem drugem, k sosedni južni slovanščini, kar je brez dvoma tudi važno pri pojmovanju izraza v brižinskih spomenikih, ki ni neposredno tudi starocerkvenoslovanski. V češčini (Kott) je sma-ha staro „Brand“, „Feuer“, smahnouti „dörren“, ali tudi kakor v slovenščini in južno-zapadni srbo-hrvaščini „schmachten“,

smažiti „rösten“. V poljščini opisuje Linde smażyć się = głowę sobie suszyć „sich den Kopf brechen“, „sich quälen“; Karłowicz (Słownik gwar polskich) pa pozna smaga „suchość w ustach“, tedaj tako, kakor maloruščina in velikoruščina. V sorbščini je smahnyć-smagnuś „verbrannt werden“, dörren“, smaha-smaga „Sonnenbräune-Brache“. Po tem takem je prvotni pomen obče-slovanskega korena smag- „izpeči“, „izsušiti“, v prenesenem pomenu najbolj zapadnih in jugozapadnih Slovanov tudi „strastno zaželeli“, odgovarjajoč nem. schmachten (po Weiganda-Hirta nem. besednjaku „Verlangen bis zum Schwinden der Kräfte empfinden“), ki ima najbrže isti prvotni koren, čeprav ga ne podavajo jasno nemški etimološki slovarji, ki lahko dobe, kakor bomo videli, še v drugem podobnem slučaju pouk v slovanskih jezikih. Vse navedeno, pomen izpeljav iz korena smag- in popolno paralelni razvitek besed iz korena suh-, pa nam po mojem mnenju daje polno pravo z ozirom na brižinski besedi „v uzmazi“ in „v uzmaztve“ prihajati do zaključka, da imamo tu neke vrste sinonim k slovenskemu šušstvo-prešušstvo, in da nam je treba torej iskati v omenjenih besedah izpeljave in oblike iz korena smag- s pomenom, kakor smo označili v početku in kakor priča novo-slovensko šušstvo-prešušstvo. Po pisavi v spomenikih bi se moglo misliti še na prefiks **вз-** kakor n. pr. v vžgati in pod. (tedaj concupiscere proti prostemu cupere). Sicer se nahaja po Dalju (3. izdaja Baudouina) v ruščini na zapadu in v smolenski guberniji (torej beloruščini) jednako poljščini tudi **узмажить** — usmażyć «изжарить». Važnejše vprašanje pa je, kakšna je bila nominalna osnova obeh besed. Pri „v uzmaztve“ ne more biti dvoma, da je moralo biti prvotno **вз-смажьство**, tedaj v jeziku brižinskih spomenikov „v vsmastve“, ker nimamo niti v prvem, niti v tretjem slučaju, da bi z označeval šumevec š. Bila bi torej to asimilacija, kakor jo poznajo ogrski Slovenci, staročeščina, češka narečja (prim. praský za književno pražský, Vondrák, Vergl. slav. Gramm. 381), pa tudi starocerkvénoslovanščina (n. pr. **вѣство** iz **вѣжьство** Mar., Zogr. itd.).

Iz tega bi se pa hotelo sklepati tudi za prvo mesto „v uzmazi“, da je *z* res *z* iz *g* pred palatalnim lokalnim končajem *ž* od besede „vsmaga“. Ker pa beremo *i*, moramo ali sklepati na pisno pomoto vsled prejšnega „zavizti“, ali pa moramo videti pismeno pomoto v *z* mesto *f* za šumevec *ž*, kar bi bilo tako isto mogoče, ker slede kar trije *z* neposredno pred tem. V zadnjem slučaju bi bil substantiv ali *вѣз-смажь* f. ali pa tudi *вѣз-смажьѣ* (prim lokale *k-ьѣ* v III. spomeniku samo z *i*). To je jedina težkoča pri vsej razlagi. Zdi se mi pa, da je lažje predpolagati pisno pomoto pri *z* nego pri *i* (prim. v II. spomeniku diniznega *z z* za šumevec *ž*); tudi je več predhodnih istih znakov. Zato se za sebe odločam za neutrum *вѣсмажьѣ* = *вѣсмажьѣство* (*вѣсмаство*) v tretjem spomeniku. Te besedne tvorbe so pozneje, kakor je videti, izginile iz jezika in nadomestile so jih tvorbe iz korena *suh-*, prvim povsem po sliki in rabi sinonimne.

Navedena razlaga besed v brižinskih spomenikih pa ima lepo paralelo tudi še v nemškem jeziku. Po Klugejevem etimološkem in Weiganda-Hirta nemškem slovarju je nem. *Brunst* izvajati iz *brennen*, kakor n. pr. *Kunst* iz *kennen*. Srvnem. *brunst* f. pomeni „Brand“, „Glut“, „Hitze“, potem pa tudi „verzehrendes Feuer, innere Glut, Hitze im Menschen, Heftigkeit des Geschlechtstriebes“. Ako se po Lessingu zlasti v novejši dobi misli pri „Brunst“ na „brummen“, tedaj to zlasti z ozirom na slovanske paralele popolnoma odpade. Prim. n. pr. še fraze „brennen vor Begierde“, „vom Feuer der Leidenschaft verzehrt werden“ in pod. Notranje koprnenje in žehtenje ter skrbi se v slovanskih jezikih tudi še sicer izražajo z glagoli s prvotnim pomenom „peči“: prim. češ. *prahnouti*, polj. *pragnienie* s korenem kakor v sloven. *pražiti*, s.-hrv. *pržiti*; stoksl. (in sicer) *neurtica* „sollicitum esse“, „affligi“, „curae esse“ Mikl. in pod. Seveda niso vsi taki slučaji doveli do izpeljav s tako prenesenim pomenom kakor šušstvo in smaga. Zdi se, da je bilo pri tem bistveno opazovanje fiziološke vrste pečenja in sušenja. Z druge strani pa je zajemal jezik, razume se, pri po-

dobnih semazioloških tvorbah tudi še iz drugih psiholoških asociacij. Tako je sloven. pohotnost in starejše hot, hotnica „Kebsweib“, oksl. хотъ „desiderium“ in „meretrix“, češ. choť „Bräutigam - Braut“, mrus. хотъ „Begierde“ itd. sicer v zvezi z glagolom hotěti „wollen“, „verlangen“, ali prvotni koren tu najbrže nima več pomena „peči se v notranjosti“, temveč „poseči po čem“ (prim. Berneker; Slav. etymol. Wörterbuch). Zveza bi bila tu n. pr. s s.-hrv. pohititi in uhvatiti. Dalje zasledovati še druge podobne izraze in njih prvotni izvir, ni tu moja naloga (mnog današnji izraz je pri tem po postanku in rabi mnogo ciničniši, nego oni stari, lepi, na realno-zdravem opazovanju sloneči); tako isto se nočem spuščati v razglabljanje prv. indoevropskega korena za naše smag- — saj je itak donesek narastel preko volje. Pač pa hočem h koncu izreči še jedno prošnjo na blagovoljne bralce, naj bi mi javili, ako kdo pozna v kakem živem slovenskem ali slovanskem narečju še kako drugo sem spadajočo izpeljanko iz korena smag-, razen teh, ki so bile omenjene tekom razprave. Določna beseda z istim določenim pomenom bi, če je še treba, potem končno za vselej rešila vsak spor.

Dodatek.

Izrečena želja se mi je preje izpolnila nego sem mogel pričakovati. G. prof. Pivko, ki že mnogo let nabira gradivo o narečju sv. Marka na Spodnjem ptujskem polju, je bil tako ljubljiv, da me je opozoril, za kar se mu tu najljudniše zahvaljujem, da pomeni v omenjenem narečju smagati, posmagati trans. poleg drugega tudi naravnost „futuere“, kar je gotovo v najbližji zvezi s „fornicari“. Drugi pomen glagola je po sporočilu prof. Pivka „bežati, in sicer pri tem nemirno sem in tje skakati;“ razven tega se govore še fraze s substantivom smago imeti (pri pretepu) „priti v škripce, da je treba ubežati, prevzeti se strahu“; in „tan de (tam bode) druga smaga“, t. j. tam bo še huje, boš še v večji stiski. Pomen samostavnika smaga je treba tu pač zvezati z občnim navadnim pomenom

„Hitze“, prim. nem. frazo „in der Hitze des Gefechtes.“ Drugi pomen glagola je pač sekundaren. K prejšnjemu se primerja sedaj lahko še prismégniti „prismoditi se (o rastlinah)“ v XI. letn. „Časopisa“ str. 164. iz brežiškega okraja. V podrobniši razbor prehoda in zveze pomenov se tu nočem in ne morem dalje spuščati. Konečno naj še omenim, da me je prof. Pivko opozoril še na izreko „jutri“ ali predvsem „v Marburzi“ (n. pr. na Kozjaku), toda oba sva mnenja, da to ne more veljati že pri razlagi brižinske končnice „v uzrazi“.

Posestvo »Cezt« v listini l. 1141 in njega lastniki.

Dr. Fr. Kovačič.

L. 1141, nekje meseca julija je solnograški nadškof Konrad I. (1120 — 1147) v Brežah na Koroškem v navzočnosti mnogih velikašev izdal listino naslednje vsebine¹: Uvodoma primerja cerkveno vladarstvo ženi-porodnici; če ta novorojenčka ne redi dan za dnevom z mlekom, ampak ga siloma odstavi in mesto nežnosti uporablja strogost, si nakopa krivdo in otroka ugonobi, tako cerkveni predstojnik ne sme naglo in siloma, ampak stopnjema skušati doseči mir in red, zato je tudi on polagoma premagal mnogotere potežkoče ter sedaj z milobo, sedaj z ostrejšim postopanjem skušal doseči mir in poravnati razne prepire. Od svojih prednikov *Gebharda* in *Tiemona* blaženega spomina je podedoval spor, o katerem je dolgo razmišljal. Mejni grof *Starhand* namreč in njegov brat *Werigand* ter slednjega hči Hema s svojim možem Wolfradom so dolgo silili vanj ter si lastili posestvo »Cest«, drugi so pa nasprotno zagotavljali, da to posestvo spada k njegovi gosposčini. Dolgo je o tem razmišljal ter imel mnogo in velikih posvetovanj. Ko je umrl mejni grof in njegov brat, je hči Hema s svojim možem še bolj pritiskala, a prijatelji so ju pregovorili, da sta se nad

¹ Zahn, Urkundenbuch I. str. 214.